

האסטרטגיה הישראלית מיום הכיפורים ואילך

ד"ר אפרים ענבר*

הכוח הפוליטי הערבי היה באותה עת בעיצומו. הערבים האמינו שהמלחמה הסתיימה בניצחונם וכי בעקבותיה נחשפה פגיעותה הצבאית של ישראל. כמו כן נראה היה שהתמיכה האמריקאית בישראל אינה מובטחת בעתיד. לכן הם הסיקו שהתקפת פתע נגד ישראל יש בה יתרונות צבאיים והיא אינה מעוררת קשיים פוליטיים ניכרים.²

המלחמה, אבל היא הייתה למעשה רגישה יותר ללחצים ערביים. ארה"ב חפצה ביקרן של מדינות ערב מפיקות הנפט, התאמצה לשמר את האוריינטציה הפרו מערבית של מצרים ואף קיוותה למשוך לצדה את סוריה ואת עיראק. חשיבותה של ישראל, בעלת הברית שבמצור, ירדה בכל הקשור לאינטרסים האמריקאים.

מלחמת יום הכיפורים הייתה נקודת המפנה לישראל. למרות ניצחונה הצבאי, לא צהלה ישראל בסיום המלחמה. לאחר המלחמה הייתה ישראל מבודדת מבחינה מדינית ותלותה בארה"ב הייתה גדולה מתמיד. יתר על כן, בתקופה שמאז המלחמה החריפו חילוקי הדעות שבין שתי הארצות במידה ניכרת.¹ אמנם קרנה של ארה"ב עלתה לאחר

(יוני 1974 – יוני 1977). הרמטכ"ל ברוב התקופה היה מרדכי גור (אפריל 1974 – אפריל 1978). בי-1977 הוחלפה ממשלת המערך בממשלת הליכוד, בראשותו של מנחם בגין. את מקומו של מרדכי גור תפס ב-1978 רפאל איתן, הקרוב יותר בדעותיו לליכוד. אך השינויים בחשיבה האסטרטגית הישראלית בתקופה השנייה קשורים בעיקר לעלייה במעמדו של אריאל שרון. לאחר שמשה דיין התפטר באוקטובר 1979 ועזר ויצמן נהג בצורה דומה במאי 1980, הפך שרון לדמות הדומיננטית במדיניות הביטחון הישראלית, ואמנם לאחר ניצחון הליכוד בבחירות ב-1981 מונה שרון לשר הביטחון.

מטרותיה המיידיות של ממשלת רבין היו: א. לדחות מלחמה צפויה עם הערבים עד שצה"ל יהיה מוכן להתמודדות ועד שהמצב הבינלאומי ישתפר; ב. לשקם את צה"ל, לצייד אותו ולהחזיר לו את ביטחונו העצמי.³ השגת שני היעדים הצריכה יחסים טובים עם ואשינגטון.

למעשה, ארה"ב הייתה ספק הנשק היחידי של ישראל והמדינה היחידה המסוגלת להעניק לה סיוע מאסיווי. יתר על כן, רק ארה"ב הייתה רגישה במידה מספקת לצרכי הביטחון הישראליים, עד שישראל תוכל לתת בה אמון לשמש כמתווך בסכסוך האזורי. לכן ב-1975 עשתה ישראל את הוויתורים הנדרשים

צבאות ערב ומתוצאותיו לא חלף גם לאחר 1979. הצורך בהתעצמות כמותית ואיכותית בישראל גבר גם בגלל תכניות הרכש העצומות של צבאות ערב, שנמשכו ללא לאות מאז 1973.

הדברים הבאים מנתחים את החשיבה האסטרטגית הישראלית בתקופה שלאחר מלחמת יום הכיפורים. אפשר להבחין בשני שלבים בהתפתחות החשיבה האסטרטגית הישראלית: השלב הראשון חל בשנות ה-70, והשני התחיל בשנת 1980. התקופה הראשונה יוחדה בעיקר לבנייתו מחדש של צה"ל ולרכישת ביטחון עצמי, שקועקע ב-1973. בתקופה זו חל בצה"ל גידול חסר תקדים. התקופה הראשונה אופיינה בהדגשת הגידול הכמותי ובחיוזוק היכולת ההגנתית, כלומר היכולת לספוג התקפה צבאית ערבית ורק לאחר מכן לעבור להתקפת נגד.

בשלב השני ניתן להבחין במעבר מהצד הכמותי של מירון הנשק לצד האיכותי. צה"ל התקרב לגבול הגידול הכמותי. בנוסף לכך, הוכרזה מערכת של עילות למלחמה (casi belli) וגברה הנטייה להתקפות מקדימות.

שתי התקופות נבדלות זו מזו לא רק בתוכן החשיבה הצבאית, אלא גם במנהיגי פוליטיים ואידיאולוגיים שונה. במשך רוב התקופה הראשונה הייתה בשלטון ממשלת המערך, בראשותו של יצחק רבין

לאחר 1973 התערער בטחונה העצמי של ישראל וגברה רגישותה ללחצים אמריקאים. לחצים אלה אכן הובילו ב-1974 וב-1975 להסכמים עם סוריה ועם מצרים שלא היו לגמרי לטעמה של ישראל. ההסכמים הללו לא נחשבו בזמן חתימתם כמצמצמים את העוינות הערבית וגם לא את הצורך בהתעצמות צבאית של ישראל. שני הצדדים לסכסוך הישראלי-ערבי המשיכו במירוץ חימוש שתבע משאבים נכבדים. פן אחר בתהליך ההתעצמות הישראלית היה הגידול בתלות בארה"ב. הסכם השלום עם מצרים ב-1979, שהושג גם הוא בעקבות "דרכון" אמריקאי, הקל אמנם לטווח הקצר את המצב הפוליטי-צבאי, אך לאחורונה נתן הסכם זה במתחים ועתידו לוט בערפל. יתר על כן, מימוש ההסכם מסכן את השליטה הישראלית ביהודה ובשומרון, איזור בעל חשיבות אסטרטגית רבה בגלל קרבתו למרכזי האוכלוסייה של ישראל. אמנם החזית המזרחית מפולגת, אבל הפוטנציאל הגלום בצבאותיהן של עיראק, סוריה וירדן מהווה איום שאין להתעלם ממנו. לכן החשש מעימות עם

* מרצה בחוג למדע המדינה, אוניברסיטת בר-אילן.

המחבר מבקש להודות לד"ר יאיר עברון ולעמיתיו במכון לחקר החברה בת זמננו על הערותיהם המועילות בהכנת המאמר.

ערוכה בקווים שלאחר 1967. הוא הוסיף תנאי נוסף להימנעות מיזמה צבאית - הספקת נשק נאותה ממקורות אמריקאיים או ישראלים.¹⁰ בפועל, ממשלת רבין לא הייתה מעוניינת ביצירת תדמית של ישראל הששה לקרב. עמדה זו התאימה יפה לבידודה הגובר והולך של ישראל ולתגובות הדיפלומטיות השליליות שהתקפה ישראלית הייתה עלולה לעורר. אכן, הכרזות הרמטכ"ל, מרדכי גור, בזכות

שהשטחים שנכבשו העניקו לה עומק אסטרטגי ועתה יכול צה"ל להרשות לעצמו לספוג יזמה צבאית ערבית.⁴ ההיר גיון שבעמדה החדשה היה התיאוריה של "עליונות ההגנה", לפיה המגן נהנה מיתרון כיוון שהתוקף חייב לחשוף עצמו, ונאלץ לשם ההתקפה לגייס משאבים גדולים יותר. לאחר מלחמת יום הכיפורים היו משקיפים שטענו, שצה"ל חזר ואימץ את

כדי להגיע להסכם עם מצרים. ישראל השכילה לצמצם את התמריצים המצריים לצאת למלחמה ובכך החלישה את לרכוש מארה"ב נשק רב הדרוש לתהליך ההתעצמות של צה"ל. ואמנם, בעלותו לשלטון, בגין קיבל לידיו צה"ל מצויד היטב. כתוצאה מכך, גדל מרחב התמרון המדיני של ישראל. ממשלת בגין המשיכה באוריינטציה

שלושה ראשי ממשלות - גולדה מאיר, יצחק רבין ומנחם בגין - שתי גישות יסוד

יזמה צבאית ישראלית, בתנאים מסוימים, זכו לביקורת בממשלה.¹¹ בכל זאת שני התנאים של רבין היוו גם איום מסוה, במיוחד נגד ארה"ב. ישראל רמזה שביכולתה לגרום למתחים באזור (בניגוד למגמה האמריקאית לשמור על רגיעה), אם הספקת הנשק לא תהיה מובטחת, או אם היא תידחק לעמדה גיאר פוליטית בלתי נסבלת. האוריינטציה האמריקאית של רבין חייבה להתאים את העמדות הישראליות לאלו של ארה"ב. אבל ישראל אותה לואשינגטון שקיימת גם אפשרות של אי שיתוף פעולה עימה. אחד השיקולים המרכזיים שהנחו את הימנעותה של ישראל מהדגשת המכה המקדימה היה ההתנגדות האמריקאית לעמדה זו. בחודשים שלפני מלחמת יום הכיפורים, הזהיר קסינג'ר לעיתים קרובות את ישראל לא לפתוח במתקפה.¹² רבין הכיר היטב את עמדתו של קסינג'ר והדבר הגביר מן הסתם את נטייתו לא להמליץ על פעילות נגד רצונה של ארה"ב.¹³ קסינג'ר המשיך גם לאחר מלחמת יום הכיפורים להביע את התנגדותו למכת מנע ישראלית.¹⁴ יחסיו הקרובים עם העלית הפוליטית בארץ לא השאירו שום ספק בקשר לעמדה האמריקאית. ירושלים הייתה בוודאי מודעת לכך שישראל "תוקפנית" עלולה להישאר ללא תמיכה חיונית מארה"ב.

הנטייה להתקפות שהיינו עדים לה ב-1956 וב-1967.⁵ בניגוד לפרשנות המקובלת, לא חזרה ישראל לחשיבה שלפני 1967 מייד לאחר מלחמת יו"ב. למעשה המשיכה ישראל לדבוק בדעה שהיא מסוגלת לספוג מכה ראשונה. יגאל אלון, שהיה שר החוץ בממשלת רבין, הדגיש שגבולות ביטחון מאפשרים לצה"ל לנקוט גישה הגנתית. הצבא הסדיר יכול להחזיק מעמד בגבולות הביטחון מול הפולש הערבי די זמן כדי לאפשר את גיוס מערך המילואים ולעבור להתקפת נגד מוכרת.⁶ אלון הכחיש בתוקף את דבר קיומה של תכנית ישראל לית להתקפה מונעת.⁷ בהיותו שר החוץ, גילה אלון רגישות גדולה לתדמית של ישראל בחו"ל ובהכחשתו הגזים לא במעט. אכן, אלון לא שלל אפשרות של התקפה אווירית ישראלית נגד ריכוזי כוחות עוינים בגבולות ישראל.⁸ הוא העדיף, כנראה, שדעתו המאוזנת יותר לא תמשוך תשומת לב. שמעון פרס, שר הביטחון בתקופת רבין, גם האמין שדיבורים על מכה מקדימה ישראלית אינם נבונים מבחינה פוליטית. פרס טען, שיש להימנע מהתקפה מקדימה - מחמת כורח מדיני - גם כאשר מתקבלים סימנים לאפשרות של מתקפה ערבית.⁹ גם רבין הפחית בחשיבותה של ההתקפה המקדימה כל עוד ישראל

האמריקאית של הממשלה הקודמת והורידה אף יותר את הסבירות של מלחמה עם מצרים. אבל בגלל האידאולוגיה האומנית של בגין, בגלל אמונתו שישראל היא בעלת ברית שאי אפשר בלעדיה ובגלל כושר עמידות גבוה יותר ללחצים אמריקאים, התחשבה ישראל בתקופת בגין פחות ברצונותיה של ואשינגטון ולא נרתעה מלנהל מדיניות, הגורמת למתיחות עם בעל הברית הגדול מעבר לים. יתר על כן, ישראל גם התגברה על הבעיות החומריות והפסיכולוגיות, שרווחו בשנים הראשונות שלאחר מלחמת יום הכיפורים.

התקופה הראשונה

האסטרטגיה ההגנתית
לעומת ארצות ערב השואפות לשינויי גבולות ואף להשמדתה של מדינת היהודים, ישראל היא מדינת סטאטוס קוו שכן אין לה תביעות טריטוריאליות. לפני 1967 אימצה לעצמה ישראל דוקטרינה צבאית המבוססת על מערכת של עילות למלחמה. בהתאם לדוקטרינה זו, אמור היה צה"ל להעביר במהירות את הלחימה לשטח האויב (בגלל העדר עומק אסטרטגי) באמצעות התקפה מקדימה או מונעת. לאחר מלחמת ששת הימים שינתה ישראל את גישה, בהאמינה

לנקוט צעדים התקפיים, אם וכאשר ההדמנות הראויה תיפול לידיו.²² הרמטכ"ל לעתיד היה בודאי ער לגורמים הפוליטיים המשפיעים על ההחלטה לצאת לפעולה יזומה. איתן לא נמנע מלמנות את ההתקפה המקדימה בין האופציות הישראליות. לא היה כל צורך לצמצם את חוסר הוודאות בעיני הערבים. יש לראות באותו אור גם את הכרוז תיו של גור.²³

הוצאה מוחלטת של התקפת-פתע מהתסריטים הישראליים מגבילה גם את השפעתה של ישראל על ארה"ב. האיום המוסווה בערעור הרגיעה בסכסוך הישראלי-ערבי היה אחד ממקורות ההשפעה המעטים שנשארו לישראל כדי להשיג תמיכה אמריקאית. ממשלת רבין העדיפה שלא להבליט את האופציה למכה מקדימה, אך ביטולה לא היה נכון לא מהבחינה המדינית ולא מהבחינה הצבאית.

שיפור ההיערכות ההגנתית

ישראל התכוננה לאפשרות שהערבים יפתחו במלחמה קרובה, ונקטה מספר צעדים לשפר את כושרה לעמוד בהצלחה בהתקפה ערבית ולמנוע את מה שקרה בימים הראשונים של מלחמת יוה"כ. ישראל גילתה עניין בסידורי פירוז וסידורי "תיל ממעיד"; הגדילה בצורה דראמטית את צבאה; הסתמכה על מערכות נשק הגנתיות חדישות ואימצה מחדש את ההגנה המרחבית.

א. פירוז וסידורי "תיל ממעיד": אחת מנקודות התורפה שבהיערכות הצבאית הישראלית בשנים 1967–1973 הייתה היעדר התראה בגלל קרבת כוחות צה"ל לקווים הסוריים והמצריים.²⁴ ישראל אכן הופתעה ב-6 באוקטובר. המסד הביטחוני בארץ היה מודאג מאוד מהפתעה נוספת. היה ברור, שהקהילה הבינלאומית תבקר בחריפות פעולה ישראלית יזומה, אבל פעולה ערבית תיתקל בפחות התנגדות. המנהיגות הישראלית למדה את חשיבות האספקטים הפוליטיים שבמלחמה והבינה שהשלב הראשון במלחמה עלול להיות מכריע.²⁵ למדינה מבודדת ותלויה בחסדי חוץ המפסידה את הסיבוב הצבאי הראשון, קשה יותר להיחלץ מהמפלה הפוליטית, מאשר מהכשלון הצבאי.

כדי לתקן את המצב, התעניינה ישראל באמצעים שיאטו את המעבר למלחמה כוללת, או באמצעים שיעניקו לה התראה על התקפה מתוכננת כדי לאפשר לצה"ל לגייס את המילואים. איזורים מפורזים בין

הגנה ורכישת כוח מיקוח מדיני; ג. שבירת רצונם וכושרם המלחמתי של היריבים הערביים ע"י חיסול כוחות צבאיים ותשתית מלחמתית.¹⁹

הניצחון המכריע הוא בריהשגה רק באמצעות כיבוש שטחים שהוחזקו ע"י צבאות ערב, כדי להשמיד את הכוחות הנסוגים ולסיים את המלחמה בעמדה טריטוריאלית שיש בה קלפי מיקוח טובים. גור העיר: "אני לא מאמין, שאפשר לנצח בצורה מכרעת על-ידי הגנה בלבד. אפשר להשיג ניצחון מסוים לזמן מוגבל, אבל אין בו הכרעה. הכרעה ברורה ניתנת להשגה באמצעים התקפיים. כמובן, אין זה מונע שימוש בטקטיקה הגנתית מעת לעת."²⁰ כמו כן, צפוי שהאקלים הבין-לאומי, בעקבות תוקפנות ערבית, יהיה נוח דיו להרשות לישראל לנהל את המבצעים הצבאיים הרצויים לה. לאור המעורבות האמריקאית בהשגת הסכמי הביניים במזרח התיכון, הפרת אותם הסכמים ע"י תוקפנות ערבית עשויה לעורר התנגדות אמריקאית. במקרה זה אפשר לצפות להבנה גדולה יותר מצד ארה"ב כלפי התקפת נגד ישראלית.

החלשתה של ההרתעה הישראלית

בתקופה הראשונה, הסתמכותה של ישראל על כושרה לספוג מכה ערבית ראשונה נעוצה גם בהכרתה שכוח ההרתעה שלה נחלש לאחר מלחמת יוה"כ. כפי שצוין, ראו הערבים ב"מלחמת רמאדן" ניצחון, והצלחותיהם הצבאיות בתחילתה ערערו בעיניהם את המיתוס של ישראל הבלתי מנוצחת. גם חילוקי הדעות הגוברים בין ירושלים לואשינגטון העמידו את התמיכה האמריקאית – חלק בלתי נפרד מכוח ההרתעה של ישראל – בספק. יתר על כן, הערבים למדו שבגלל כוחם הבין-לאומי העולה אין בהכרח יחס ישיר בין תוצאות הקרב לבין תוצאות המשחק הדיפלומטי. לכן, ההסתברות למפלה צבאית לא הייתה יותר גורם מרתיע בפתיחת פעולות איבה נגד ישראל. רבין קרא נכון את המשמעויות של אירועי מלחמת יום הכיפורים. הוא הבחין, שהערבים אינם חוששים עוד ממפלה צבאית ולכן טען שישאל צריכה לשנות את הדוקטרינה הצבאית. לדעתו, היה צריך לבנות כוח צבאי במטרה להכריע את האויב במקום להרתיעו.²¹

הדגש הישראלי על היערכות הגנתית לא ביטל את האפשרות לזימה מבצעית ישראלית. רפאל איתן, בדברו על יתרון תיה של ההגנה, הוסיף: "בשום פנים ואופן אין ללמוד מכאן שאין אנו צריכים

לא רק הדרג הפוליטי הרגיש יותר לשיקולים בין לאומיים העדיף עמדה אסטרטגית הגנתית. צה"ל היה שותף לחשיבה זו, למרות הזעזוע של מלחמת יום הכיפורים. הרמטכ"ל, רא"ל מרדכי גור, אמר בראיון לבמחנה: "לאחר מלחמת ששת הימים בגבולות יבשתיים הרבה יותר נוחים ורחוקים יותר ממרכזי אוכלוסייה קיבלה מדינת ישראל על עצמה מדיניות של קבלת התקפה על-ידי האויב. אחרי מלחמת יוה"כ המשכנו – גם הממשלה וגם המטה הכללי – לגרוס אותה גיורסה."¹⁵

רא"ל רפאל איתן, בהיותו אלוף פיקוד הצפון, טען גם הוא בזכותה של ההגנה: "אין שום צורך לתאר מגבלה שאין להתגבר עליה, מצב שתיקפה עלינו מלחמה ואנחנו ננהל במלחמה קרב הגנה. רוב הצבא הסורי במלחמת יוה"כ הושמד בקרב ההגנה שלנו. כאשר צבא ערוך היטב ומוכן לקדם את פני ההתקפה, הרבה יותר קל להשמיד את האויב בהגנה ולהכריע אותו אח"כ בהתקפה."¹⁶

חוסר היעילות שבעמדה הגנתית לא היה אחד הלקחים שנלמדו בצה"ל בעקבות המלחמה ב-1973.¹⁷ ההיפך הוא הנכון, וצה"ל החליט לשפר את ההגנה במספר היבטים שהיו לקויים ב-1973. בתקופה שלאחר המלחמה, ישראל שיפרה את מערך ההגנה שלה והורידה את הפרופיל של הכושר ההתקפי שלה בגלל אילוצים מדיניים. בכל זאת, היה ברור שאין לנצח במלחמה באמצעים הגנתיים בלבד. הערבים עשירים יותר בכוח אדם ובמשאבים אחרים ולכן היו יכולים לגבור בהתמודדות מהסוג הזה. במידה שישאל ויתרה על צעדים התקפיים, מדינות ערב היו יכולות להסיט את המשאבים הדרושים להגנה מפני התקפות ישראליות אפשריות לצרכי ההתקפה שלהן. יתר על כן, ישראל זקוקה לניצחון מהיר כדי להקדים את התערבות המעצמות.¹⁸ ישראל הייתה מודעת לזמן המוגבל שעומד לרשותה כדי לקיים פעילות צבאית, ולאחר 1973 גבר הצורך שלה להשיג הישגים מהירים.

לכן, לא הסתפקה ישראל בעצירת מתקפה ערבית אפשרית ובגרימת נזק כבד לאויב בקרב הגנה – ההגנה אמורה הייתה להיות רק השלב הראשון במלחמה העתידית. ישראל קבעה לעצמה שלושה יעדים בהתמודדות הבאה: א. השמדת כוחות האויב בטרם תיתן התערבות המעצמות את אותותיה השליליים במצב; ב. השתלטות על שטחים לשם השמדת כוחות, שיפור קווי

על מצרים. ישראל גם לא הייתה מעוניינת להדגיש את תלותה בארה"ב. יתר על כן, בירושלים לא היו בטוחים שהחלטה לצאת לעזרת ישראל ב"רכבת אווירית" תחזור על עצמה.

אכן, בתקופה הראשונה גדל הצבא בצורה ניכרת. נבדקו אנשי מילואים וכ- 40,000 מהם הוחזרו לשירות מילואים או הג"א. נערכו בדיקות לחיבי גיוס והחמירו בקריטריונים במתן פטור משירות. אלפי חיילים הועברו מיחידות שירותים והוסבו ליחידות קרביות. כדי לשחרר גברים, נפתחו לפני חיילות תחומים מקצועיים חדשים, ונעשה אף ניסיון מקיף להרחיב את הגיוס לצבא הקבע.³¹

ממשלת רבין הצליחה מאוד גם בתכ- נית הרכש שלה, ובניסיונה להרחיב את הצבא. רבין סיכם את כהונתו כראש הממשלה בסיפוק רב: "במושגי כלליים הכפיל צה"ל את כוחו מאז מלחמת יוה"כ ועד סוף יוני 1977. כוח הטנקים גדל ביותר מ-50%, ארטילריה מתנייעת - למעלה מ-100% ובסוגים משובחים ומתקדמים. בנגמ"שים היה הגידול ב-80%. המטוסים - ב-30% ובאיכות גבוהה ומתוחכמת ביותר.³² השיפור הכמותי והאיכותי היה אכן מרשים.

ג. שיפורים טכנולוגיים - טכנולוגיות הונשק החדשות תרמו גם להעלאת הכושר ההגנתי. שינויים איכותיים יצרו מערכות נשק הגנתיות יעילות ביותר והפכו את ההתקפות למבצע יקר משהיה בעבר.³³ הנשק החדש השפיע בעיקר בהגברת כוח האש. ישראל הייתה כמובן ערה לעובדה שהתפתחויות אלה בתחום טכנולוגיית הנשק (בעיקר, חימוש מונחה מדויק - חמ"ם) יכולות להאט את תנועתו של כוח פולש ולגבות ממנו מחיר יקר. צה"ל חימש עצמו בנשק חדיש ונמשך לאפשרות להקים מכשולים בצורה מהירה (לדוגמה: זריעת מוקשים) או חימוש שטח כדי לחסום צירי התקד- מות. בתקופה הראשונה גילה צה"ל התעניינות רבה בטכנולוגיות חדשות שהיה בהן כדי לשפר את יכולתו לאסוף סימני אזהרה ולהימנע מהפתעות נוספות, ישראל אכן רכשה באותה עת את מטוסי ה"הוק-איי" גם כדי לתגבר את מערך ההתראדה.

ד. ביצורים - לאחר מלחמת יוה"כ נערך מבצע מקיף שתכליתו הייתה לבצר מחדש את גבולות המדינה כדי לשפר את יכולת הבלימה של צה"ל. שמעון פרס, שר הביטחון באותה עת, הזכיר את הקמת הביצורים כאחד משלושת תפקידי העיק- ריים של משרד הביטחון בזמן כהונתו.

התקפה תחת מטריית טילים נ"מ. יתר על כן, האיזור המפורז הנרחב איפשר לצה"ל להשתמש בטקטיקה התקפית, אם צבא מצרים יסתער. השטחים המפורזים, אם כך, סיפקו לא רק זמן התראדה אלא גם גשרו בין ההיערכות ההגנתית לבין ההעדרה לניידות התקפית.

ב. הדגש הכמותי - ניגוד ניכר לחשיבה צבאית קודמת הייתה הנחישות להקים במהירות הגדולה ביותר צבא גדול לאין ערוך מזה שהיה לפני 1973. ואמנם לאחר המלחמה הגישה ישראל לארה"ב תכנית רכש גדולה - מטמון ב'.²⁹ לדגש הכמותי החדש היו מספר סיבות.

ראשית, ישראל הייתה מעוניינת בצבא גדול בעל עצמת אש גדולה, כדי למנוע התמוטטות אם תופתע שנית. לפני 1973 האמינה ישראל שיש ביכולתה לגלות התקפה ערבית קרובה מבעוד מועד, אך לאחר המלחמה תפסה שתייתכן התקפת פתע ערבית גם בעתיד.

שנית, כפי שצוין כבר, החלשת כוח ההרתעה הישראלי הגבירה את הסיכויים לזימה צבאית ערבית. המשמעות האופר- טיווית של התפתחות זו הייתה הצורך להחזיק בקווים כוחות גדולים יותר וכן הצורך להחזיק יותר כוחות בכוננות. כדי למלא צורך זה, נדרש צבא גדול.

שלישית, הטלת הדגש על הניידות במלחמת יוה"כ יצרה הזנחה מסוימת בטיפוח כוח האש בצה"ל. מול היתרון הכמותי של צבאות ערב, היה הכרח לתגבר את כוח האש של צה"ל, כלומר, להוסיף כלי נשק.

רביעית, ישראל קיוותה להקים עוצ- בות רבות, שיהיה בהן די כוח לאפשר לה לערוך התקפות נגד בשתי גזרות בעת ובעונה אחת.³⁰ הכוח הדרוש היה מיועד להביס את צבאות ערב לפני שהמעצמות יוכלו להתערב.

חמישית, ישראל חשבה שבהתמודדות הבאה יגדל כוחם של צבאות ערב בכמות ובאיכות כאחת. כמו כן, היה צפוי שיגדל חלקן של מדינות ערביות מרוחקות יותר מהזירה הישראלית.

שישית, ישראל ציפתה שבמלחמה הבאה יהיו האבדות בנפש ובציוד גדולות משהיו ב-1973. כוח ההרס והדיוק הגדול של כלי הנשק החדשים וגם ריבויים הובילו למסקנה זו. לכן, הייתה ישראל זקוקה ליותר נשק בשדה הקרב העתידי. היא גם אגרה נשק, חלקי חילוף ותח- מושת, כדי לסיים את המלחמה מבלי להיזקק ל"רכבת אווירית" אמריקאית. ב-1973 סימלה רכבת אווירית זו את האילר- צים הפוליטיים, אשר מנעו ניצחון מכריע

צה"ל לצבאות ערב יכלו לשמש מטרה כזו. שטחים מפורזים מגדילים את זמן ההתראדה ומוסיפים מכשול פוליטי למפר את הסכם הפירוז. מכשול פוליטי נוסף להתקפת פתע היה כוח האו"ם, שבגזרה הסורית והמצרית.²⁶ המתכננים של התקפה ערבית יכולים להתעלם מנוכחות האו"ם, ככוח צבאי. יתר על כן, החלטה ערבית חד-צדדית להיפטר מכוח האו"ם לא מביאה בהכרח יותר הבנה לפעילות צבאית ישראלית לאחר נסיגת האו"ם. אבל, עצם העובדה שסילוק כוח האו"ם עשוי להיות הכרחי מבחינה פוליטית יכלה לשמש כאות אזהרה לישראל.

הנכונות הישראלית לסגת משטחים, אשר כבשה ב-1967 כדי לפרום והסכמתה לנוכחות של האו"ם, שניהם חידושים שלאחר 1973, היו קשורים לבידודה של ישראל. הלחץ לוותר על השטחים גבר. הדרישה לפירוז השטחים שישראל נסוגה מהם נראתה סבירה. ישראל ייחסה חשי- בות גדולה יותר למעורבות האמריקאית בהשגת ההסכמים עם סוריה ועם מצרים. ארה"ב קשרה את יוקרתה להסכמים ואף שלחה את אזרחיה לממש את הסכם הבי- ניים בסיני (ספטמבר 1975). ארה"ב הייתה המכשול הפוליטי הרציני ביותר בדרך להפרת ההסכמים. לא צפו שואשינגטון תדקדק בביצוע סעיפי ההסכמים, אבל התקפת פתע בודאי מהווה מכה למאמצי ארה"ב להשיג יציבות באיזור. ההתעק- שות הישראלית על קשירת האמריקאים להסכמים ועל סידורי התראדה, צמצמה את הסבירות של התקפת פתע ערבית. המדיניות הישראלית המכוונת ליצירת סידורים שיאטו את המעבר למלחמה כוללת, מראה אפוא התעסקות גדולה יותר עם יזמה צבאית ערבית אפשרית מאשר עם תכנון למכה מקדימה ישרא- לית. לפירוז היה יתרון נוסף: איזורי חיץ מפורזים יכלו ליישב את המתח בין הדגש על מערכות נשק ניידות והתקפיות וטק- טיקה התקפית לבין אסטרטגיה הגנתית. החשיבה האסטרטגית לאחר 1967 לא הייתה ברורה ביחס לתפקיד המערכת ההגנתית שנבנתה בסיני. חוסר האינטגר- ציה בין האסטרטגיה ההגנתית לבין ההעדרה של טקטיקה התקפית היה אחד מנקודות התורפה שהתגלו בשנת 1973.²⁷ רבים בממסד הביטחוני העדיפו גם לאחר 1973, להמשיך ולהחזיק בחלק גדול ככל האפשר ממדבר סיני. ליצחק רבין ולמדרכי גור לא היה קל לשכנע עמיתים ביתרונות שבפירוז לפני חתימת הסכם הביניים ב-1975.²⁸ בהסכם זה הבטיחה ישראל שהמצרים לא יוכלו לארגן

הביצורים נבנו ברמת הגולן, לאורך הירדן, בגבול לבנון ובסיני, ושולבו בהגנה המרחבית בכל מקום אפשרי.³⁴

ההגנה המרחבית – שינוי ניכר אחר בחשיבה הצבאית שלאחר מלחמת יוה"כ היה החזרה אל ההגנה המרחבית שהוזנחה בתקופה שבין 1967 ל-1973. אמר על כך מרדכי גור: "בין השינויים הבולטים – חיזוק השותפות של ההגנה המרחבית במערכת הלחימה הכוללת."³⁵ ההגנה המרחבית כוללת מערכת של יישובים מבוצרים ומאומנים שנועדו להאט את פלישתו של צבא האויב או אפילו לבלמה עד שצה"ל ישלים את גיוס המילואים ואת ריכוז כוחותיו, כדי לעבור להתקפת נגד. ההגנה המרחבית נועדה לשמש כעומק אסטרטגי מלאכותי.³⁶ היו שטענו שבתנאי המלחמה המודרנית אין היישובים מהווים נכס אסטרטגי כי אם נטל. ואמנם, ב-1973 היה צורך לפנות את יישובי הגולן, המצדדים בהגנה המרחבית טענו לעומת זאת כי ב-1973 ההגנה המרחבית לא עמדה במבחן והיישובים כלל לא הוכנו לתפקיד כזה. יגאל אלון, אשר היה חסיד גדול של ההגנה המרחבית השיב למבקרים אחרי המלחמה כי יישוב מצויד ומאומן היטב יכול לעצור ביעילות את התקדמות האויב.³⁷ למרות הדיבורים על כך שהיישובים מהווים נכס ביטחוני לא נעשה הרבה עד 1973 כדי לשלבם במערכת ההגנתית. הייתה זו סתירה נוספת בין האסטרטגיה ההגנתית לבין ההעדפה של טקטיקה התקפית.

לאחר המלחמה נקט המטכ"ל גישה חדשה להגנה המרחבית. הוכנה תכנית לבצר את היישובים, לספק להם נשק מתאים ולאמנם בשימוש בכלים החד-שיים. התכנית בוצעה בהדרגה. מאז 1974 בנתה ממשלת רבין יישובים חדשים, לפי דרישות של תכנית ההגנה המרחבית, ובהתאם למפת הגבולות העתידיים, כפי שראתה אותם ממשלת המערך.

הדגש המחודש על ההגנה המרחבית שירת גם צרכים פוליטיים. נקיטה מחדש של שיטת ההגנה המרחבית חזקה את הטיעונים בעד אסטרטגיה הגנתית (שהתאימה לבעיות הפוליטיות שהיו כרוכות ביזמה צבאית ישראלית). אך גם סיפקה תשובות למוותחי הביקורת, מבית ומחוץ, על מדיניות ההתיישבות הישראלית בשטחים שמעבר לקו הירוק.

לסיכום התקופה הראשונה שלאחר מלחמת יוה"כ יש להדגיש שישראל המשיכה לנקוט אסטרטגיה הגנתית מסורתית צבאית ופוליטית. ישראל עשתה מאמצים בעיקר בזירה הפוליטית כדי

לצמצם את הסיכויים להתקפת פתע ערבית וקיוותה להאט את המעבר למלחמה כוללת. בנוסף לכך נעשו שינויים דוקטרינליים וטכנולוגיים במגמה לחזק את יכולת הבלימה של צה"ל.

התקופה השנייה

התפיסות החדשות

בתקופה הראשונה לא קיבלה החשיבה האסטרטגית הישראלית ביטוי מסודר ומפורש. לעומת זאת בתקופה השנייה היינו עדים להצגה ברורה של רעיונותיו של אריאל שרון. בסימפוזיון על בעיות אסטרטגיות שנערך בחסות המרכז ללימודים אסטרטגיים שבאוניברסיטת תל-אביב, נקרא נאום שר הביטחון דאז, שרון, בהעדרו. נאום זה היווה נקודת מפנה בחשיבה האסטרטגית שלאחר 1973.³⁸

השינוי שחל בחשיבה האסטרטגית הישראלית לאחר שהמערך איבד את השלטון ב-1977 היה הדרגתי. ממשלת הליכוד, בראשות מנחם בגין, נמנעה מליזום שינויים ממספר סיבות. ראשית, לא ביום אחד התרגלו אנשי הליכוד למודי שנות אופוזיציה, למשך ברסן השלטון. שנית, עליית הליכוד לשלטון עוררה בעולם דאגה רבה ולכן העדיפה ממשלת הליכוד להדגיש בתחילת דרכה דווקא את ההמשכיות. למרות זאת, הייתה ממשלת בגין פחות רגישה לאילוצים חיצוניים ופחות מוטרדת בטוגיית תדמיתה של ישראל מאשר הממשלה הקודמת. היעד הראשוני של הרגעת החששות הביך-לאומיים, רק דחה שינויים אישיים ודוקטרינליים בממסד הביטחוני. שלישי, בסוף שנות השבעים, היו צה"ל והממסד הביטחוני הישראלי עסוקים בעיקר בקליטת הכמויות הגדולות של הנשק שנרכשו. ישראל המשיכה במאמציה שלא לפגור במירוץ החימוש האזורי. רביעית, מאז בואו של סאדאת לירושלים, באוקטובר 1977, ועד שנחתם הסכם השלום באפריל 1979, הופנה עיקר המרץ של קובעי מדיניות החוץ והביטחון למו"מ עם מצרים וארה"ב. רק לאחר שנחתם חוזה השלום הבינה ישראל שהיא חזרה למעשה לגבור לות 1967. היא הפסידה עומק אסטרטגי למרות שרוב חצי האי סיני היה אמור להיות מפורז. חמישית, ישראל חשה שגם בגבולה המזרחי חל תהליך של אבדן עומק אסטרטגי. הנשק שנמצא בידי ירדן, סוריה, עיראק וערב הסעודית הן בכמותן והן באיכותן נראה כמנטרל בהדרגה את היתרונות שנועדו לשליטה על יהודה ושומרון ורמת הגולן. שרון הדגיש

בנאומו, כי השיפור שבכלי הנשק הנמצאים בידי ארצות ערב (בעיקר הכוונה לטווח ולאמצעי ביון), מעמיד את ישראל בפני אותן בעיות שעמדה בהן בהיותה ערוכה לאורך הקו הירוק. ששית, השינויים בחשיבה הישראלית כרוכים כאמור בהשפעה שנודעה לשר שרון בענייני הביטחון. השפעתו הייתה ממשית יותר רק מאז 1980.

השינויים אמנם נדחו, אבל כאשר התחוללו הם היו דראמטיים. בעבר, ראתה ישראל את האיום העיקרי על ביטחונה בסירוב הערבי להשלים עם קיומה. ממשלת בגין הוסיפה מקור איום אחר – ברה"מ. בנאומו של שרון נאמרו הדברים בפירוש. קיימים שני איזמים חיצוניים: הראשון מקורו בעימות הערבי, והשני בהתפשטות הסובייטית המתבססת על העימות הערבי, ובעת ובעונה אחת מספקת לו את כליו הפוליטיים והצבאיים העיקריים. מאז החלה החדירה הסובייטית למוה"ת, חששו הישראלים מפני התוצאות של תמיכת הקרמלין במדינות ערב. כמו כן, רווחו לעיתים חששות מפני עימות צבאי ישראל-רוסי. ממשלות העבר בראשות מפלגת העבודה ניסו לצמצם את המתחים עם ברה"מ, ולא הגדירוה כאיום לקיומה של ישראל.

שתי סיבות יצרו את הדגש האנטי-סובייטי במדיניות החוץ והביטחון הישראלית הנוכחית. האחת – מנחם בגין ורבים ממקורביו היו מאז ומתמיד אנטי-קומוניסטים ללא פשרות. השנייה – ההתפשטות הסובייטית במזרח התיכון, במיוחד לאחר נפילת השאה ולאחר הפלישה הסובייטית לאפגניסטן, הפכה לאיום על כל המשטרים הפרו-מערביים במרחב. מדינות רבות במזרח ובמקומות אחרים הביעו דאגה דומה.

לאור דאגה זו הרחיבה ישראל את מעגל האינטרסים הביטחוניים שלה מעבר לשכנותיה הערביות ולמדינות ערב הרחוקות יותר. שרון הודיע כי בשנות ה-80 יש להרחיב את תחום האינטרסים הביטחוניים הישראליים גם אל ארצות כמו תורכיה ופקיסטן ולאזורים של המפרץ הפרסי ומדינות צפון אפריקה ומרכז. ישראל גילתה עניין בעבר במדינות שבפריפריה של המזרח כמו תורכיה, חבש ואיראן, אבל האינטרסים הלאומיים לא הוגדרו מעולם בהיקף עולמי כזה.

תחת שלטונו של מנחם בגין, ראתה ישראל את עצמה כסוכן אנטי-קומוניסטי, וכפועל יוצא – בעלת-בריתה הטבעית של ארה"ב. הרטוריקה האנטי-סובייטית של ממשל רייגן התקבלה בירושלים

את מדינות ערב ואת המערב. גם המעוררות המוגבלת בלבנון זכתה בפרסומת גדולה יותר משזכתה לה בתקופת רבין. המעורבות הצבאית הישראלית התרחבה בתקופת ממשלות הליכוד, וגם השימוש שנעשה בחיל האוויר בלבנון הפך תכופ מבעבר, למרות שפעולות מסוג זה גורמות נזק סביבתי ומושכות תשומת לב רבה יותר.⁴⁰

ישראל לא נרתעה מלהיכנס לקרבות אוויר עם הסורים בלבנון ואף לתקוף את כוחות הקרקע שלהם. אכן, ישראל ניהלה מבצעים קרקעיים נרחבים בלבנון במרס 1978 וביוני 1982. למבצע האחרון היו מטרת פוליטיות ללא תקדים.⁴¹ לכן התדמית הניצית של ממשלת בגין, מידה של תוקפנות מילולית ולעיתים פעילות צבאית, הגבירו את האמינות של ההרתעה הישראלית.

גורם נוסף שהגביר את כושר ההרתעה הישראלי בתקופה השנייה היה חוזה השלום עם מצרים. מצרים הייתה תמיד היריב החזק ביותר של ישראל, ולמרות שיחסה לישראל הצטנן, הרי כל עוד היא ממשיכה באוריינטציה המערבית, היא תהסס להצטרף להרפתקה צבאית נגד ישראל. ארה"ב היא שותף לחוזה השלום, והצטרפות מצרים לקואליציה מלחמתית נגד ישראל תהיה מעשה חמור בעיניה. יתר על כן, הצבא המצרי שרוי בתהליך של מעבר לנשק אמריקאי, שיימשך שנים מספר, הן בשל כושר הייצור המוגבל של תעשיות הנשק האמריקאיות והן בגלל הכושר הטכני המוגבל של המצרים להחזיק זיק מערכת נשק מתוחכמות. מצב זה מקשה על מצרים, לזמן מסוים, לקחת חלק במתקפה נגד ישראל, ומאפשר לישראל להימנע ממלחמה בשתי חזיתות וכמובן מפחית במידה ניכרת את הכוחות שעומדים לרשות המאמץ הצבאי הערבי. מצב זה משפר את כושר ההרתעה הישראלי.

החזרה למערכת של CASI BELLI

החשיבה הביטחונית בזמן כהונתו של אריאל שרון כשר הביטחון מאופיינת ע"י החזרה למערכת של עליות למלחמה. מספר התפתחויות הובילו את ישראל בשנות ה-80 לגלות נטייה גדולה יותר לאיים בהתקפות מקדימות ומונעות ליעול עומת העשור הקודם כפי שצוין ההתעצמות הערבית - איכותית וכמותית - הביאה להרגשה בישראל שהיא חשופה ועומדת בעמדה אסטרטגית כמו לפני 1967.

אנטבה. היכולת להקרין עצמה צבאית למרחקים, קיבלה דגש חזק יותר בזמנו של שרון. נוכח כושרה הגדל של ישראל לפעול באמצעים צבאיים ונכונותה להתחשב פחות בארה"ב, גדל כושר ההרתעה שלה כפי שיוכח להלן. באופן פרדוקסלי, מקביל להתפתחות חיובית זו, חשה ישראל שגם האיומים על קיומה גדלו. ברה"מ נוספה לצבאות ערב המתעצמים בתור אויב. הסבירות של התנגדות סובייטית-ישראלית גדלה בעיני קובעי המדיניות הישראלים. ההערכה של ישראל חופש פעולה גדול, כושר ההרתעה גדל במקביל לתחושה של בעיות ביטחון חריפות, כל אלה היו התפתחויות חדשות של התקופה השנייה בתפיסת הביטחון הישראלית, והובילו לנטישת האסטרטגיה ההגנתית ולנקיטת דוקטרינה של casus belli (עילה למלחמה).

כושר ההרתעה משופר

הגישה ההגנתית בשנות השבעים, התקבלה גם בגלל ירידת כוח ההרתעה הישראלי בעקבות ההצלחות הצבאיות הערביות בתחילתה של מלחמת יו"כ. בתקופה השנייה נראה שכוח ההרתעה הוא גדול יותר. כוח ההרתעה תלוי בעיקר בכושר הפעולה הצבאי ובכוננות המשווערות של השולטים על הכוח הצבאי.

כפי שצוין כבר, היו בסיום העשור הקודם, מחסני הנשק בישראל מלאים. היחס המספרי בין צבאות ערב לבין צה"ל היה סביר והנשק הישראלי המשיך להנות מיתרון איכותי. משקפים צבאיים אף העריכו שצה"ל תיקן את רוב הליקויים שנתגלו ב-1973 והפך למכונה צבאית מרשימה. צה"ל הצליח להרשים את העולם בכמה מבצעים צבאיים מוצלחים, כמו המבצע לשחרור בני הערובה באנטבה (יולי 1976) והריסת הכור הגרעיני בבגדאד (יוני 1981), ולהוכיח לכאורה את עליונותו. האמינות של הנחישות הישראלי לית לפעולה צבאית עלתה לאין ערוך לאחר עלייתו של בגין לשלטון. הועילו לעניין הן דמותו הניצית של בגין והן נחישותו של השר שרון. התדמית שיצר מערכות ההסברה הסובייטית והערבית של ישראל תוקפנית, אשר מוזיקה לישראל, בדרך כלל, הועילה לה בעניין ההרתעה.

הכרזות ומעשים מצד ישראל חיזקו תדמית זו. ואכן ניכרת נטייה להדגיש את כוחה הצבאי של ישראל. לדוגמה, ישראל הייתה הראשונה להודיע על השמדת הכור בעיראק, למרות שדיסקרטיות גדולה יותר הייתה יכולה להביך פחות

בברכה. אכן, ישראל שכנעה את ארה"ב לחתום על מזכר הבנה לתיאום אסטרטגי (בדצמבר 1981). שהיה מכונן כנגד ברה"מ ובעלי בריתה באזור.³⁹ לא ברור מהי מידת מחויבותה של ישראל להשתתף בפעילות מעבר לגבולה כנגד ברה"מ או בני חסותה, או באיזו מידה היה המסמך מחייב מבחינה חוקית, אך הייתה זו הפעם הראשונה שישאל חתמה על מסמך שזיהה את ברה"מ כאויב שלה.

הגוון האנטי-סובייטי שליווה את מדיניות החוץ הישראלית תאם היטב את האוריינטציה האמריקאית הכללית. למרות העובדה שאוריינטציה כזאת כרוכה ברגישות גדולה למאוויים האמריקאים, לא היססה ממשלת ישראל בראשותו של מנחם בגין לנקוט צעדים שלא היו מתואמים עם ארה"ב ולגרום בכך למתיחויות איתה. והדוגמאות הבולטות הן: השמדת הכור העיראקי וחקיקת חוק הגולן. יש להדגיש עם זאת שממשלת בגין העריכה כי בשל היותה בעלת ברית חשובה בבלימת הרוסים יש לישראל חופש פעולה נרחב יותר מאשר האמינו ממשלות קודמות. יתר על כן, מאחר שבזמן עלייתו של בגין לשלטון היה כבר צה"ל מצויד היטב ומחסניו היו מלאים, הובטח בטוח הקצר חופש הפעולה של ישראל. ישראל לא הודקה לרכבת אווירית אמריקאית ויכלה לעמוד בהפסקות הספקת נשק או בסנקציות זמניות אחרות. ממשל רייגן נקט צעדים ללא תקדים נגד ישראל ביחסים שבין שתי המדינות. ממשלו השעה הספקת מטוסים למרות החוזים החתומים לאחר הפצצת הכור בעיראק (יוני 1981) ולאחר הפצצת מפק"ד דות אש"ף בביירות (יולי 1981). הממשל גם השעה את יישומו של מזכר ההבנה לתיאום אסטרטגי, גם הוא מסמך חתום. לסנקציות אלה נודעה השפעה מעטה על המדיניות הישראלית.

הראייה הביטחונית הישראלית, שהייתה בעבר בעיקר בעלת פרספקטיבה אזורית, הורחבה בשנות ה-80 לראייה גלובלית. למרות זאת צה"ל טיפל בעיקר באותם איומים שצמחו מהתפתחויות בצבאות ערב. מאז 1973 כללה רשימת המאיימים הפוטנציאליים גם את המדינות הרחוקות יותר מישראל בגלל כוונותיהן ובשל פיתוח הקשרים הצבאיים שלהן. מדינות אלה היה בכוחן לספק כוחות משלוח לעזרת מדינות העימות, או לפעול כנגד קווי התעבורה הימיים והאוויריים של ישראל. כבר בתקופה הראשונה, רכש צה"ל את הכלים לפעול במרחק מבסיסי הבית כפי שמראה מבצע

כמו כן, תפסה ישראל שהנה היא הגיעה לקצה גבול היכולת בגידול הכמותי של צבאה. האילוף העיקרי הוא כוח אדם. שרון הכריז שישאל הפסיקה את השתתפותה במירוץ החימוש ולא תתחרה עם צבאות ערב במספר כלי המשחית. ישראל, אליבא דשרון, תוסיף לפתח ולרכוש כלי נשק רק כדי להחליף את הכלים המתיישנים.⁴²

נראה שישראל החליטה באורח חד צדדי לא לקחת חלק במאמצים של צבאות המזרח התיכון להתרחב. בגלל תכניות הרכש העצומות של ארצות ערב, המתמשכות ללא התחשבות בהחלטה הישראלית להקפיא את גודל צבאה, יתערער היחס המספרי בין צבאות ערב לצה"ל. בהעדר עומק אסטרטגי ונוכח גיי-סות ערבים רבים יותר, ישראל פחות בטוחה שתוכל לבלום בהצלחה התקפה ערבית ולעבור להתקפת נגד מוחצת. לכן יש להקדים תרופה למכה באמצעות יזמה צבאית ישראלית.

מסע הרכש המוצלח של ממשלת רבין הקל על החזרה לדוקטרינה של התקפות מקדימות. בסוף שנות ה-70 חש צה"ל שתהליך שיקומו הסתיים והיה מוכן להתמודדות צבאית במקרה הצורך. כמו כן צה"ל מצויד היטב אפשר למנהיגות הישראלית חופש פעולה גדול מקודם. ממשלת ישראל יכולה לגלות פחות התחשבות בארה"ב כאשר מחסניה מלאים. אכן ישראל עמדה ללא קושי נראה לעין בסנקציות האמריקאיות לאחר ההתקפה על הכור בבגדאד, או לאחר החלת החוק הישראלי בגולן. כמו כן, הודעה על מערכת של עליות למלחמה הינה אמינה יותר כאשר המדינה המכ-ריזה על כך יש לה גם העצמה הצבאית וגם הרצון הפוליטי להפעיל כוח. כאמור, איומים מפייהם של בגין ושרון נראו כאמי-נים, הן במדינות ערב והן במערב.

נאומו של שרון הכריז בפומבי על החלטת ישראל למנוע "ערעור הסטטוס קוו הצבאי הטריטוריאלי במדינות השכ-נות". באופן מפורש התכוון שרון שישראל חייבת להגיב במצבים הבאים:

- הפרת סידורי הביטחון שנקבעו בהסכ-מים עם מצרים וסוריה;
- שיגור מאסיווי של כוחות עיראקיים לירדן, או לדרום סוריה, או כוחות סוריים לירדן;

- הפרת הסטטוס קוו בדרום לבנון;
- גישה של מדינות עימות ערביות לנשק גרעיני;
- בהזדמנות אחרת הוסיף, שפריסת מערכת טילים נ"מ לאורך הירדן היא גם

עילה למלחמה.⁴³ יש לציין שגם לאחר שישאל הודיעה על מצבים ברורים שהם בלתי נסבלים מבחינתה, היא לא הגדירה את התגובה הצפויה. למעשה סירב שרון להתחייב למסלול פעולה מסוים, אם הערבים יעברו את מה ששרון כינה "שסתום ביטחוני". שר הביטחון ציין שהתגובה הישראלית למצבים שהוגדרו כעילה למלחמה לא תהיה בהכרח התקפה ישראלית. הוא הדגיש שיש ברשות ישראל מגוון אפשר-יות לפעול.⁴⁴ גם בעבר היווצרות מצבים שהוגדרו כ-Casus Belli לא נחשבו לראויים לתגובה מלחמתית אוטומטית, אלא כסימן אזהרה לכשלוך ההרתעה.⁴⁵ ישראל שמרה על גמישות התגובה גם מפני שלא הגדירה במדויק את העילה למלחמה. לדוגמה: "שיגור מאסיווי של כוחות" מותיר לישראל הבחירה מתי ריכוז כוחות הוא מאסיווי ומתי אינו כזה. ריכוז כוחות לאורך הגבול דרש תמיד הכנות צבאיות או פעילות ישרא-לית של ממש. אלא שמאו 1981, כמו מלפני 1967, ריכוזי כוחות נתפסים כאיום רציני ומוגדרים באופן פומבי כעילה למלחמה.

ההתעלמות מסוללות הטילים הסר-ריים בלבנון הייתה בעלת משמעות. ישראל בעליל לא השלימה עם פריסת טילים נ"מ בלבנון וזו הייתה סיבה למשבר בין לאומי באביב 1981. מאז 1973, כאשר המערך נ"מ שבצבאות ערב גבה מחיר כבד מישראל, גילתה ירושלים רגישות גדולה לנושא זה. אמנם הסכמי הביניים ב-1974 ו-1975 וחזקה השלום, כללו סעי-פים המבטיחים אזורים ללא טילים נ"מ, כמו כן מתנגדת ישראל בתוקף לניסיון האמריקאי למכור טילי הוק משופרים לירדן. בלבנון ישראל פשוט היכתה להי-דמנות מתאימה להחזיר את הסטטוס קוו אנטה. מלחמת שלום הגליל סיפקה הזדמנות זו. הודעה פומבית שהטילים הסוריים הם עילה למלחמה, מבלי לעשות דבר אחר כך בגלל אילוצים אמריקאים מביכה מבחינה פוליטית ואינה משרתת את ההרתעה הישראלית.

קיום עליות מלחמה היה יסוד חדש בחשיבה הישראלית לאחר מלחמת יו"כ. עם יוצא דופן אחד – הנוכחות הסורית בלבנון. ממשלת רבין הסכימה באי רצון לכניסת הסורים ללבנון שכן זו הייתה מתואמת עם האמריקאים,⁴⁶ אך הודיעה שהסורים מסתכנים בתגובה ישראלית, אם יעברו את "הקו האדום". "הקו האדום" לא הוגדר בפומבי, וישראל נמנעה מלהתחייב לקו פעולה מסוים. יתר

על כן, ישראל העדיפה להשתמש במונח "קו אדום" במקום המונח הברור והחזק יותר casus belli. למונח זה, בניגוד ל"קו אדום" יש גם משמעויות משפטיות מחייבות. השינוי מ"קו אדום" הוא תוצאת מעבר כללי למערכת של עליות למלחמה. בנוסף, התפתחות זו באה בגין השינוי שחל בתפיסה של ארה"ב לגבי תפקידה של סוריה בלבנון. ממשל רייגן נטה פחות מקודמיו לחזר אחר סוריה. לכן יכלה ישראל לנקוט גישה יותר תוקפנית כלפי סוריה שנראתה בירושלים ובואשי-נגטון כבעלת ברית סובייטית.

אכן, ביולי 1982, בעת מבצע "שלום הגליל", הוכו הסורים מכה נמרצת. הם איבדו כמאה מטוסים, 350 טנקים ואת סוללות הטילים שהיו להם בלבנון. מבצע זה יכול להתפרש גם כביטוי לחשיבה החדשה בירושלים. ישראל ראתה בפריסת סוללות הטילים עילה למלחמה וחיכתה עד יוני 1982 להשמדם. יתר על כן ניתן הסבר שמערכת "שלום הגליל" הייתה גם מכה מונעת. טענו שהמחבלים תכננו מבצע הרס גדול בצפון הארץ. מאז יולי 1981 כאשר צה"ל התקשה למצוא תשובה מתאימה לארטילריה ארוכת הטווח של אש"ף בעלת כושר ההרס הרב, התייחסו לצבא ההולך ומתמסד שבנה אש"ף, כאל איום חמור ליישובי הגליל. הפלישה נועדה לחסל איום זה. כמו כן טענה הממשלה שהפלישה ללבנון מנעה או דחתה את מימוש התכניות הסוריות לצאת למלחמה נגד ישראל בעתיד הקרוב.⁴⁷ כלומר, מערכת "שלום הגליל" הייתה מכה מונעת לאש"ף ולסוריה.

יסוד חדש בחשיבה האסטרטגית הישראלי הוא הנחישות למנוע התקדמות גרעינית ערבית אשר יכולה להוביל לבניית פצצות אטומיות. יסוד זה הוא תוצאה של המאמצים הערביים בתחום הגרעין והספקנות הבריאה באפשרות הגרעינית הערבית באזורנו. ישראל פעלה בהתאם לאספקט זה בדוקטרינה החדשה שלה והשמידה את הכור בבגדאד. תקיפת הכור אותה גם שישראל אינה סומכת על הבטחות המערב לפקח על מתקנים גרעיניים.

עמדתה הנוכחית של ישראל בנושא יכולת גרעינית בידי ארצות ערב מעוררת ביקורת בין לאומית, שכן ישראל שוקלת פעולה גם נגד מדינות החתומות על האמנה לאי הפצת נשק גרעיני – מסמך בין לאומי חתום. למרות קושי זה יכולה ישראל להמשיך ולהחזיק בעמדתה כל עוד התכניות הגרעיניות בארצות ערב הן בתחילת דרכן, וכל עוד מדינות ערב מסר-

יהודה ושומרון. לפי תפיסה זו גב ההר הוא החשוב ולא הקו לאורך הירדן, החשוב יותר במשנת מפלגת העבודה. הקמת היישובים החדשים ביהודה ובשומרון במקומות גבוהים. ובסמוך לצמתי דרכים חשובות מביטחה שליטה על צירי התנועה מהשפלה להרים ומההרים לבקעה. כמו כן, גושי ההתיישבות היהודיים שוברים את רצף האוכלוסייה הערבי ומונעים הקמת ישות פוליטית מאוחדת. היישובים בפתחת שלום משמשים לאותה מטרה - הם טרזן בין הרצועה לבין מצרים. כל היישובים החדשים שולבו במערכת ההגמ"ר. מתיישבים רבים אף שוחררו מיחידותיהם כדי לשרת ביחידות ההגמ"ר. גם הרמטכ"ל רפאל איתן וגם שר הביטחון אריאל שרון תמכו בהגמ"ר בהתלהבות.

שתי תקופות היו, אם כך, בהתפתחות החשיבה האסטרטגית לאחר מלחמת יוה"כ. בראשונה הגבילו הבידוד המדיני והתלות הגדולה בארה"ב את חופש הפעולה של ישראל. באותה עת המשיכה ישראל להחזיק בעמדה הגנתית, והחר שיבה הצבאית שלה דמתה לזו שרווחה לפני מלחמת יוה"כ אבל עם דגשים חזקים על האספקט הכמותי בכלי נשק וכוח אש, ובתוספת תכנון דרכים לשיפור כושר העמידה של צה"ל בהתקפה הערבית. בתקופה השנייה השתנו חלק מהמיתגות שהשפיעו על התפתחות החשיבה בישראל. ממשלה חדשה עלתה לשלטון. ממשלת בגין הייתה פחות רגישה לאילוצים המדיניים ביזרה הבין לאומית, והיא מינה שבריתה עם ארה"ב מבוססת על אינטרסים משותפים איתנים המעניקים לה יתר חופש פעולה. מבחינה צבאית, בניגוד לתקופה הראשונה, ישראל שוב בטחה בעצמה. כוח ההרתעה שלה עלה. למרות זאת, ממשלת בגין הגיעה באופן הדרגתי למסקנה שהתפתחויות בצבאות ערב ואבדן סיני הביאו את ישראל למצב גיאוראסטרטגי דומה לזה שהיא הייתה נתונה בו לפני מלחמת ששת הימים. לפיכך, נטשה ישראל את האסטרטגיה ההגנתית ואימצה דוקטרינה צבאית המבוססת על מערכת של עילות למלחמה.

הגדולה, מתקשה ממשלת בגין לזכות בתמיכה בלתי מסויגת של כל העם כאשר מטרת המבצע אינה בתחום הקונסנזוס הלאומי.⁴⁹ מפלגת העבודה יותר רגישה לגורם האמריקאי ודורשת ללא הרף "מתינות מדינית" גדולה יותר. לדוגמה, המערך הוא ביקורתי כלפי הפעילות הצבאית הישראלית צפונית לליטני. יתר על כן, הסכסוך המתמשך עם ארצות ערב גרם לעייפות נפשית בין רבים בישראל ויש פחות נכונות להקריב קרבנות. גורמים אלה מחייבים את הממשלה להציג טיעון ללא דופי להצדקת השימוש בצה"ל. השמדת הכור בעיראק היא דוגמה לכך. למרות מעט הביקורת, הפעולה שהסת"ימה ללא אבדות התקבלה על דעת הציבור הישראלי, אולם היעד - ביירות - והמחיר בנפש הכרוך בהשגת יעד זה עוררו התנגדות גדולה.

אמצעים הגנתיים

למרות נטישת האסטרטגיה ההגנתית, לא נזנחה נקיטת אמצעים הגנתיים. ישראל שיפרה את מערכת ההתראה והמודיעין בכוח אדם, והעריכה שארצות ערב עלו לות לנסות להפתיע שוב את ישראל. ישראל המשיכה לראות בסידורי הפירוז בסיני ובגולן מיכשולים פוליטיים רציניים, למרות הנטייה הגדולה יותר להתקפות מקדימות. הפרת הפירוז הוגדרה כ-casus belli ממשלת בגין אף הסכימה להכנסת כוחות או"ם לדרום לבנון בעקבות מבצע ליטני ב-1978. (ממשלת רבין התנגדה לכך.) פעילות מבצעית בתוך שטח שבשליטת האו"ם או מעבר דרכו, גובה מחיר פוליטי. אי שביעות רצונה של ישראל מפעילות האו"ם בדרום לבנון והמחיר הפוליטי שנדרש כדי לפעול שם מסבירים את סירובה של ישראל להרשות לאו"ם לשחק תפקיד בגבולה הצפוני. לעומת זאת הציעה ישראל פירוז וסידורי ביטחון נוספים בדרום לבנון.

גם ההגנה המרחבית חזקה. נוכח התחושה של העדר עומק אסטרטגי, ההגמ"ר היה צו השעה לשיפור המצב. התכנית לביסוסה של ההגנה המרחבית שהחלה בתקופה הראשונה הורחבה גם לאזורים חדשים בהתאם למפת הגבולות העתידיים של ממשלת הליכוד, כלומר ליהודה ולשומרון. יהודה ושומרון אכן נחשבו לאזורי גבול.

לעמדה זו, שאינה נתמכת ע"י כל אזרחי ישראל, ניתן גם הסבר אסטרטגי (בנוסף לאידיאולוגי). למעשה ממשלת בגין אימצה את התפיסה של דיין בנושאי

בות להגיע לשלום עם ישראל. תכנית גרעינית מתקדמת לייצור חשמל מעניקה למדינה נגישות לחומר, שממנו אפשר לייצר פצצה וגם את הידע הטכני הדרוש לכך. פעילות צבאית נגד כורים גרעיניים להפקת חשמל, במיוחד אם הם מתוצרת מערבית, מעוררת קשיים פוליטיים רבים. כך תחת מטריית חוזה השלום עם ישראל, מצרים מסוגלת לממש את התכנית הגרעינית השאפתנית שלה מבלי להיתקל בסנקציות ישראליות.⁴⁸

החזרה למערכת של casus belli מהווה גם נטישה של קונספציות "גבולות הביטחון". גבולות אלה הוגדרו כאותם קווים שאפשר להגן עליהם מבלי להזדקק למכה מקדימה. "גבולות ביטחון" מעניקים עומק אסטרטגי, ואז ניתן לנקוט אסטרטגיה הגנתית. ישראל חשה לאחרונה שהמרחב הצבאי שלה מצטמק והיא נעדרת עומק אסטרטגי בכל הגורות. "גבולות ביטחון" הם רצויים אבל הגבולות הנוכחיים לא יכולים למלא תפקיד זה. לכן יש לנקוט שוב את ההתקפה המקדימה כפתרון מרכזי.

קיימות שתי בעיות עיקריות ביישום החשיבה הצבאית הישראלית החדשה. כדי לטפח את כוח ההרתעה חייבת ישראל להגיב על כל הפרה של "הסטטוס קוו הגיאוראסטרטגי". הפרות קטנות או הפרות "בשיטת הסלמי" יעמידו את ישראל בפני הבחירה להתעלם מהפרות קטנות או לפעול בכוח להחזיר את המצב לקדמותו. פעילות צבאית כדי לתקן את המצב תיראה בבירות רבות בעולם ובייחוד בראשינגטון כשימוש מוגזם בכוח. יש לציין שלטווח ארוך תלותה של ישראל בארה"ב לא קטנה והיא עדיין זקוקה לסיוע אמריקאי. אפילו ממשלת בגין נמנעה לפעול בלבנון, למשל, במספר הזדמנויות, כדי לא לזכר את ארה"ב. מלחמה מונעת במקרה שישאל חוששת שהמאזן הצבאי מתערער לרעתה מעמידה קשיים גדולים עוד יותר. הבעיה העיקרית היא בסיוע המלחמה. בשדה הקרב המודרני הרווי באש, תסבול ישראל אבדות רבות בנפש וברכוש גם אם תזכה בניצחון. לישראל נחיתות ברורה במילוי החסר, נשק וכוח אדם, לעומת ארצות ערב.

צמצום האבדות בנפש היה תמיד מרכיב חשוב בתכנונים הצבאיים והמדיניים בישראל בגלל הרגישות החברתית הגדולה לפגיעה בחיי אדם. לכן כל מבצע צבאי נרחב שבמהלכו עלולים להיגרם נפגעים רבים צריך להיראות כמוצדק בעיני הציבור הישראלי. בגלל האופוזיציה

הערות

1. Harvey Sicherman, "The United States and Israel: A Strategic Divide?" *Orbis*, 24 (summer 1980), pp. 381—394.

2. Barnard Lewis, "Settling the Arab-Israeli Conflict", *Commentary*, 63 (June 1977), p. 53.

3. ראה יצחק נבון, "השינויים שחלו בעמדת ישראל כסכסוך עם מדינות ערב", אלוף הראבן ויחיעם פדן, עורכים, **בין מלחמה להסדרים**, (תל אביב: זמורה, ביתן ומוזן, 1977) עמ' 128. בתקופה מיד לאחר מלחמת יו"ה רבו החששות למלחמה קרובה בין קובעי המדיניות העיקריים יצחק רבין (רה"מ), שמעון פרס (שר הביטחון) ויגאל אלון (שר החוץ). במקרה של רבין ראה **הארץ** 8.8.74; **מעריב** 24.4.75; **הארץ** 5.9.75; **מעריב** 26.2.76. במקרה של פרס ראה **הארץ** 28.8.74; שמעון פרס, **כעת מחר** (ירושלים: מבט 1978), עמ' 226. במקרה של אלון ראה **הארץ** 3.10.74.

4. אלוף (מיל') ישראל טל "תורת הביטחון — רקע היסטורי", **מערכות** 253 (דצמבר 1976) עמ' 6.

5. Nadav Safran, *Israel: The Embattled Ally*, op. cit., p. 315; Steven J. Rosen and Martin Indyk, "The Temptation to Pre-empt in a Fifth Arab-Israeli War", *Orbis*, 20 (Summer 1976), pp. 265—286; W. Tuohy, "Israeli Military Seen Stronger than Ever", *Los Angeles Times*, February 9, 1976.

6. גבולות ביטחון הם אותם גבולות, שאינם מצריכים שימוש בהתקפות מקדימות. Yigal Allon, "Israel: The Case for Defensible Borders", *Foreign Affairs*, 55 (October 1976), p. 44.

Dan Horowitz, *Israel's Concept of Defensible Borders*, Jerusalem Papers on Peace Problems, No. 16, 1975.

7. ראיין ב-DIE PRESSE (וינה) 6.2.75, עמוד 3. ראיין הוא קיבל פרסום רב בישראל, ראה **מעריב**, על המשמר, JERUSALEM POST של אותו יום.

8. ראיין המחבר עם יגאל אלון 4.6.82.

9. פרס, **כעת מחר**, עמ' 236.

10. Rabin and Sadat NBC Interview, April 5, 1975.

ראה גם דב גולדשטיין "ראיין השבוע עם יצחק רבין", **מעריב**, 18.4.75.

11. יוסף חרין, **מעריב**, 2.9.74. על הצהרותיו של גור ראה **מעריב**, 26.6.74.

12. Marvin Kalb and Bernard Kalb, *Kissinger*, (Boston: Little, Brown, 1974), p. 460.

13. רבין ייחס את הצלחתה של ישראל בהחזקת השטחים שנכבשו ב-1967 לתקופת ההמתנה שלפני המלחמה. תקופה זו הוכיחה לארה"ב את חוסר התכלית שבצעידה הידיפלומטיים והצדיקה את היחמה העצבנית הישראלית לאחר מכן. [יצחק רבין, "מלחמת ששת הימים — מאפיינים והישגים" **מערכות** 256 (יוני 1977) עמ' 4]. לעומת זאת, בזמן מלחמת ההתשה, רבין היה בין התומכים הנלהבים בהפצצות העומק במצרים שכן סבר כי האמריקאים מעוניינים בכך [יצחק רבין, **פנקס שירות** (תל אביב: ספרית מעריב, 1979) עמ' 273—291].

14. בין היתר, ראה ראיין ב-NEWSWEEK, מיום 18.12.74.

15. "ראיין עם הרמטכ"ל מרדכי גור" **במחנה**, מהדורה לחיילי מילואים בחו"ל, 2 (ספטמבר—דצמבר 76) עמ' 12.

16. דב גולדשטיין, "ראיין השבוע עם רפאל איתן", **מעריב**, 16.4.76.

17. הרמטכ"ל של צה"ל בזמן מלחמת יו"ה, רב

אלוף דוד אלעזר, הדגיש בסימפוזיון בינלאומי: "במלחמת יו"ה הוכח שוב שההגנה הייתה הצורה העדיפה ללחימה: כוחות נחותים, אך ערוכים היטב מסוגלים לבלום את התקדמותם של כוחות עויפים".

David Elazar, "The Yom Kippur: Military Lessons", in *Military Aspects of the Israeli-Arab Conflict*, ed. Louis Williams (Tel-Aviv: University Publishing Projects, 1975), p. 249.

18. טל, שם, ע' 3.

19. פרס, **כעת מחר**, עמ' 249—250.

20. נאומו של גור ב-MILITARY ASPECTS, ע' 199.

21. דב גולדשטיין, "ראיין השבוע עם יצחק רבין", **מעריב**, 25.9.74.

22. גולדשטיין, "ראיין עם איתן".

23. הערותיו של גור בזכות התקפה מקדימה היו גם תגובה להרצאה של משה דיין בכנס קצינים, בו טען שתקופת ההתקפות המקדימות הסתיימה. גור האמין שרברים אלה עלולים לפגוע במוראל של צה"ל (ראיין עם המחבר 29.6.79).

24. Dan Horowitz, "The Israeli Concept of National Security and the Prospects of Peace in the Middle East", in Gabriel Sheffer, *Dynamics of a Conflict* (Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press, 1975), p. 261.

25. כניל, ע' 262.

26. ממשלת רבין לא קיבלה את ההצעה להציב כוחות אום בגבול הלבנון. ישראל לא חששה להתקפה מהגורה הלבנונית ולא רצתה לצמצם את חופש הפעולה שלה.

27. Joseph Churba, *The Politics of Defeat* (New York: Cyro Press, 1977), p. 127. See also Horowitz, "Concept of National Security", pp. 259—60.

28. רבין, **פנקס שירות**, ע' 488.

29. ראה שמואל שגב, "מטמון ב' המתוקן בנוי על בסיס הגדלת הסיכון לישראל", **מעריב**, 21.10.77. ראה גם פרס, **כעת מחר**, ע' 229.

30. במלחמת יו"ה לא היו לישראל מספיק גייסות כדי לתקוף בשתי חזיתות בבת אחת. ראה חנוך ברטוב, **דרו — 48 שנים ועוד 20 יום**, (תל-אביב: ספרית מעריב 1978), חלק ב'.

31. פרס, **כעת מחר**, עמ' 54—55.

32. רבין, **פנקס שירות**, ע' 505.

33. ראה סקירה על המשמעות ההגנתית של הטכנולוגיות החדשות ב-James Digby, *Precision Guided Weapons*, Adelphi Paper No. 118 (London: IISS, Summer 1975); John Mearnsheimer, "Precision-Guided Munitions and Conventional Deterrence", *Survival*, No. 21 (March/April 1979), pp. 68—76.

34. פרס, **כעת מחר**, ע' 55. שני היעדים האחרים היו טיפול בכוח אדם והספקת נשק לצה"ל.

35. מרדכי גור, "צה"ל: המשכיות וחדשנות", **מערכות** 261—262 (מרס—אפריל 1978) ע' 6.

36. ראה ניסוח מחודש של תורת הגמ"ר: דני גוי, "ההגנה המרחבית וביטחון לאומי", **מבטנים** 39 (דצמבר 1977), עמ' 243—255.

37. NEWSWEEK, April 12, 1975.

38. ההרצאה של אריאל שרון לבאי הסימפוזיון הבין-לאומי על בעיות אסטרטגיות שארגן המרכז למחקרים אסטרטגיים שבאוניברסיטת תל-אביב ב-14.12.81. ההרצאה הוקראה בהיעררו של השר, שהיה צריך להשתתף בדיון בכנסת על חוק הגולן המחבר מסתמך על הטקסט האנגלי, שסופק באדיבות דובר משהב"ט. גרסה עברית: "הנאום שלא ננאם", **מעריב**, 18.12.81. המחשבה

האסטרטגית הישראלית לא קיבלה אף פעם לבוש ממוסד. לכן המלה דוקטרינה אינה מתאימה לתיאור נשאי הביטחון הלאומי שרווחו בישראל עד 1981.

39. ישראל התאמצה, בעיקר לאחר 1973, להרגיש את היותה נכס אסטרטגי לארה"ב. ארה"ב הסכימה לחתום על מזכר הבנה לתיאום אסטרטגי בדצמבר 1981, כדי לפצות את ישראל על מכירת ה-AWACS וה-F-15 לערב הסעודית. באמריקה ניסו לצמצם את שיתוף הפעולה ולהוריד את הפרופיל שלו. ארה"ב העדיפה לא למשוך תשומת לב לקשריה עם ישראל. אכן בהודמנות הראשונה ארה"ב נסוגה מהתחייבותיה. בעקבות "חוק הגולן" השעתה ארה"ב את יישום מזכר ההבנה.

40. בתקופה שבין אפריל 1974 למאי 1977 רק 27.6% מההתקפות של מטרות בלבנון היו באמצעות חיל האוויר. בתקופה מיוני 1977 ועד מאי 1982 תקיפות אוויר היו 57.1% מהפעילות הצבאית בלבנון. הספירה ברצעה עפ"י הדעות דובר צה"ל. הפעילות בזמן "מבצע ליטני" לא הוכנסה לחשבון.

41. ממשלת רבין סרבה להגדיל מעורבותה בלבנון מעבר לסייע צבאי לנוצרים, והייתה נחושה לשמור על דרום לבנון נקיה מכוחות סוריים. לעומת זאת, ביוני 1982 המטרות הישראליות היו גרוש המחבלים מלבנון, נסיגת הכוחות הסוריים. מארץ זו יוצרת סדר פוליטי חדש בארץ האריום.

42. **מעריב** 18.2.82, **מעריב** 23.5.82. רב אלוף איתן הבהיר יותר את תכנית הרכש בראיין יום העצמאות לטלביזיה הישראלית (27.4.82). הוא אמר שאין בתכנון הוספת יחידות חדשות, אבל היחידות הקיימות ישלימו את תכנית הרכש שלהן. יהיה גידול קטן רק בחיל האוויר. לאחר תוספות אלו, נשק חדש ויבנס רק להחליף מערכות ישנות.

43. בישיבה משותפת של ועדת החוץ והביטחון וועדת הכספים של הכנסת בדיון על תקציב הביטחון, **מעריב**, 30.3.82.

44. **מעריב**, 30.3.82.

45. Dan Horowitz, *Defensible Borders*, p. 9.

46. רבין, **פנקס שירות**, ע' 503.

47. הוסבר ש"מבצע ליג" מנע מימוש תכנית פלסטיניות לגרום נזק כבד לישובי הצפון ודחה, או מלחמה שהסורים תכננו. ראה דיווח על דברי אריאל שרון בפריז (מעריב, 7.7.82) ויעקב ארז "ראיין עם אלוף פיקוד הצפון — האלוף אמיר דרורי", **מעריב**, 30.7.82.

48. בניגוד לארצות אחרות, הקונסנסוס הלאומי בישראל בענייני ביטחון הוא רחב. יש הסכמה יש סכנה קיומית לישראל מצד מדינת ערב. כמו כן, יש לגיטימציה לשימוש בדרגות שונות של כוח צבאי בהיעדר שלום. יתר על כן, כמעט ואין בעיות בגיוס לצבא הסדיר או לשירות מילואים.

49. "הנאום שלא ננאם".

